

aspectelor variate lingvistice (dialectale și, în parte, de fond) eolice, ionice, atice (« perfecționarea atică » a eposului) și altele. De sigur nu pentru fiecare din aceste probleme autorul prezintă soluții definitive, pentru simplul motiv că ele nu au fost încă formulate ca atare.

Capitolul al V-lea al primei părți cuprinde un material important, intitulat *Bazele social-istorice ale problemei*. Aci aflăm date deosebit de interesante, de pildă în sugestivul paragraf despre *Lupta noului cu vechiul* (p. 83 și urm.). În sfârșit în ultima parte a monografiei găsim o prezentare — nu prea extinsă — a problemei actuale și pasionante a relației dintre eposul homeric și textele creto-miceniene, recent descifrate, deja luată în discuție de către diverși autori (în U.R.S.S. de S. Lurie).

Partea întâia a lucrării se încheie cu tema (cap. 6) intitulată *Tendințele progresiste la Homer*. Este — după părerea noastră — una din secțiunile cele mai interesante și mai originale ale lucrării. Ne mulțumim să reținem titlul sugestiv al paragrafelor: *tendințele antirăzboinice* (ca exemplu: solia la Ahile, *Iliada* I), *elementul pașnic în comparațiile homerice* (aci sînt prezentate studiul lui A. Platt și lucrarea voluminoasă recentă a lui Severyns vol. III), *tendințele antiaristocratice* (aci se depășește motivul aproape banalizat al figurii protestatare a lui Thersit) etc.

Partea a doua a lucrării lui Losev este intitulată *Măiestria artistică a lui Homer*. Ca și în restul lucrării sînt expuse datele principale ale problemei, în lumina opiniilor numeroșilor cercetători ai chestiunii redactării și stilului celor două epopei. Regăsim temele curent discutate pe plan critic-literar despre « unitatea eposului » și « monumentalitatea » lui, despre « naivitatea » homerică (se pare naivă ea însăși și cu nimic justificată: Losev o respinge), despre « caracterul eroic » al așa-numitei lumi homerice, tema « pesimismului » și nu mai puțin a « comicului » eposului homeric, despre « sentențialism » și discursuri în epos etc. Materialul pare greu de prezentat într-o recenzie și atragem atenția cititorilor asupra conținutului cap. III (p. 182 și urm.) deși o selecțiune bazată pe importanța problemelor este într-o anumită măsură nefirească.

Realitatea artistică este titlul ultimei părți a lucrării profesorului Losev. Această parte se deschide cu o interesantă prezentare psihologică a principalilor eroi ai eposului: Ahile, Agamemnon, Hector, Ulise, dintre femei Nausicaa (lipsește Penelope). În puține cuvinte ni se oferă portrete sugestive, exacte, fondate pe citate din text (trad. Jukowski, Veresaev).

Nu putem trece cu vederea în această recenzie, obligat rezumativă a unei lucrări ea însăși sintetică, problemele expuse în final asupra zeilor la Homer, asupra destinului (*moira, aisa, polmos*) asupra mitologiei chthonice, atît de magistral cercetate de Nilsson și mai ales de W. F. Otto, tema « umorului divin » (secundară), tema raportului zei-oameni etc. Toate aceste chestiuni și teme de importanță diversă, dar incontestabilă, definesc ansamblul creației eposului homeric, constituind trăsăturile indisolubile ale societății descrise de Homer.

C. Săndulescu

JACQUELINE DUCHEMIN, *La Houlette et la Lyre*, Recherche sur les origines pastorales de la poésie, I, Hermes et Apollon, Les Belles Lettres, Paris, 1960, p. 370.

În Franța apar în ultima vreme tot mai des lucrări în domeniul istoriei literaturii grecești cu o orientare materialistă. După monumentală teză de doctorat a lui Gabriel Germain, *La Genèse de l'Odyssee* (1954), iată cartea prof. J. Duchemin, *La houlette et la lyre*, care tratează în spirit materialist apariția celor mai vechi forme de poezie prin investigații făcute în perioada preliterară. Volumul de față constituie prima parte a cercetărilor prof. J. Duchemin asupra originilor pastorale ale poeziei, cum precizează însăși autoarea « ale poeziei grecești în primul

rînd » (p. 9), cuprinzînd considerații asupra « legăturii ontologice care unește viața pastorală și slujirea Muzelor » (p. 11). Atenția Jacquelinei Duchemin s-a concentrat în special asupra celor două mari figuri mitologice considerate de greci ca avînd o legătură directă cu începuturile poeziei, Hermes și Apollo, amîndoi zeități pastorale, amîndoi renumiți muzicieni și protegitori ai muzicii. Oprindu-se în acest volum la delimitarea principalelor probleme pe care le suscită cercetările asupra conexiunii între mediul păstoresc și apariția muzicii și a poeziei, autoarea își propune ca în volumul al II-lea să-și îndrepte atenția asupra genezei diferitelor specii de poezie ale genului liric în Grecia. Acest al doilea volum, în curs de redactare, se intitulează *De l'ἀρχὴν pastoral aux formes littéraires* și conține un studiu aplicat al temelor enunțate în volumul I și totodată o dezvoltare a lor.

La houlette et la lyre a fost concepută în patru mari secțiuni: a. prima parte, intitulată *Zei păstori și zei muzicieni*, include o largă discuție a figurilor mitologice grecești cu atribuții, de păstori-muzicieni: Hermes, Apollo, Anchise, Paris, Orfeu, Ciclopul etc. în comparație cu figuri asemănătoare din mitologia orientală; b. a doua parte tratează relațiile care se stabilesc în lumea primitivă între muzică, magie și medicină, prin urmare rolul miraculos și cathartic al muzicii, atît de prețuit în Grecia veche; c. pentru ca în partea a treia, ca o concluzie firească a discuțiilor purtate în partea doua, autoarea să treacă la analiza rolului de pionieri ai civilizației omenești deținut de păstori în perioada tranziției de la nomadism la apariția așezărilor stabilite și a diviziunii muncii. Ultima secțiune a cărții este închinată modului de reflectare a realităților din mediul pastoral în temele poetice ale păstorilor muzicieni. În această parte J. D. ia în considerare concepțiile primitive asupra relațiilor între om și lumea animală și vegetală, cu toate implicațiile ce le presupune acea vîrstă din dezvoltarea omenirii cînd legitatea obiectivă în natură nu era încă deslușită de oameni.

Primul volum al lucrării atît de promițătoare pe care a scris-o J. D. se mărginește așadar la tratarea problemelor de ordin general, specifice fazei păstoritului din orînduirea primitivă; așteptăm cu o legitimă nerăbdare al doilea volum, în care autoarea, continuîndu-și numărăsele considerații privitoare la sfera mitologiei grecești, va păși la formularea opiniilor ce le are asupra genezei genului liric în Grecia.

La houlette et la lyre este o carte redactată cu multă grijă pentru respectarea adevărului științific; autoarea dă dovadă de o lăudabilă prudență cînd este vorba de formularea unor ipoteze. Ca exemplu în acest sens poate fi dat felul cum abordează apropierea pe care le stabilește între riturile de magie pastorală greacă și orientală, domeniu în care recunoaște că « este riscant să ajungi la corespondențe precise și la identificări de divinități » (p. 58; cf. 259). Cu toate acestea, J. D. n-a scăpat de ispita întreprinderii fenomenelor sociale și culturale din orînduirea primitivă prin prisma unor fenomene din zilele noastre. Apropierea ce le face în partea a II-a a lucrării, cap. I, intitulat *Muzică, păstori și turme* (p. 87—126) între transhumanța triburilor și transhumanța din epoca actuală sînt uneori prea îndrăznețe, cu toată « legitimitatea lor, conformă cu exigențele investigației științifice » (p. 92), după părerea autoarei. Dacă sîntem de acord cu precizările ce le face asupra deosebirilor între transhumanța primitivă, care presupunea deplasarea unei întregi populații numade și un anume fel de viață (p. 221) — și aspectele transhumanței actuale — sîntem mai puțin de acord cu afirmația că mentalitatea oamenilor și condițiile lor de viață n-au variat prea mult de-a lungul veacurilor în unele regiuni europene (p. 93). J. D. a consultat nenumărate lucrări despre transhumanță și viața pastorală la popoarele Europei și Asiei, a consemnat observații personale făcute în Franța și Spania, a utilizat lucrări literare moderne pentru a stabili coordonate comune între sensibilitatea oamenilor și a animalelor la muzică și trăsăturile specifice vieții pastorale. Desigur, multe concluzii care sînt rodul acestei harnice investigații sînt juste. Autoarea a abordat problema îndeosebi din punct de vedere geografic și literar. A menționat însă prea superficial vestigiile arheologice

ale neoliticului, din care datează cele mai prețioase mărturii asupra vieții materiale și a credințelor primitive din perioada pastorală. În vasta bibliografie pe care a utilizat-o pentru stabilirea caracteristicilor vieții pastorale, raportate îndeosebi la muzică și poezie, ar fi fost de dorit ca disciplinei arheologice să i se acorde un spațiu mai larg decît lucrărilor de geografie, și aceasta cu atît mai mult cu cît unul din țelurile cărții urmărește stabilirea căilor de acceas ale cultului apollinic în Grecia, anterioritatea cultului lui Hermes în bazinul estic mediteranean precum și multiplele atribuții ale acestor divinități: poeți-muzicieni, vraci, magicieni, călăuze în găsirea unor sălașuri fixe, întemeietori de cetăți, prooroci etc.

Principalul merit al lucrării îl găsim în claritatea și eleganța expunerii, în abilitatea cu care J. D. a minuit un imens material documentar. Suplețea cu care a trecut de la analiza aspectelor vieții materiale din mediul păstoresc la analiza sensibilității oamenilor și animalelor, la multiplele valențe literare pe care le-a generat viața pastrorală, este uimitoare. Menționăm ca deosebit de izbutite cap. II din partea a II-a intitulat *Puterea și știința păstorului*, cu observații asupra miturilor și magiei ivite în lumea păstorilor, precum și întreaga parte a IV, în care autoarea se preocupă de raporturile între omul primitiv și animalele cu care vine în contact. Cap. II din partea a IV-a, intitulat *În regatul păsărilor*, explicitează importanța vechii ornithomancii și importanța studierii și imitației cîntului păsărilor de către cei dinții poeți-muzicieni. Acest capitol mi-a sugerat o apropiere cu apariția dansatorilor sacri deghizați în păsări, ca, de pildă, figurile aflate pe o oinochoe din British Museum, sau cele figurate pe o amforă de la Muzeul din Berlin (ambele discutate de A. W. Pickard-Cambridge, *Dithyramb, Tragedy and Comedy*, p. 245—246 și fig. 17). Astfel de studii, ca cel al J. D., ai căror autori nu se mai mulțumesc cu schemele tradiționale despre originile poeziei antice, deschid o perspectivă tot mai largă pentru o cît mai bună înțelegere a originilor poeziei lirice și dramatice. Dar să nu anticipăm asupra volumului II. *La houlette et la lyre* oferă deocamdată o autentică desfătare și omului de știință și iubitorului de literatură.

A. Piatkowski

ITALO LANA, *Anneo Seneca*, Torino, Loescher, 1955.

În această monografie de dimensiuni medii (300 p.), autorul și-a propus mai puțin o analiză exhaustivă a operelor filozofului Seneca, cît o prezentare a personalității Seneca și a evoluției acestei personalități. Această intenție este reliefată limpede în prefață: « Né puro filosofo, né puro politico, né soltanto direttore di anime o uomo di mondo: ma tutto questo, ed altro ancora... In questo libro si troverà un nuovo Seneca, che oscilla attratto dagli ideali ora della vita contemplativa ora della vita attiva ed è, a volta a volta, « filosofo » o politico o filosofo politico o politico filosofo ».

Într-adevăr învățatul italian urmărește să ne prezinte evoluția ideilor și comportărilor lui Seneca, așa cum rezultă din vasta lui operă. Primele două capitole ale cărții (*Sulle orme di Lucrezio* și *Dalla « philosophia » alla « sapientia »*) sînt consacrate ultimei faze ale vieții și activității lui Seneca, cum apar din *Naturalium quaestionum libri* și din *De beneficiis*. Seneca, bătrîn și dezamăgit, revine la ideile profesorilor săi din secta sextiană asupra participării la viața publică, idei care preconizau o existență strict contemplativă și pe care el le împărtășise în prima tinerețe și își propune — ca odinioară Lucrețiu — să izbăvească pe oameni din spaimele epocii, în special de spaima de moarte.

Capitolele următoare urmăresc tribulațiile gînditorului din Corduba din adolescența modelată de învățăturile maestrilor sextieni pînă în clipele grele cînd a redactat faimoasa corespondență